

Курыпка Мікалай Алегавіч

кандыдат філалагічных навук,
дацэнт кафедры беларускай філалогіі
і замежнай літаратуры
Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт
г. Мінск, Беларусь

Mikalai Kurypka

PhD in Philology,
Associate Professor of the Department of
Belarusian Philology and World Literature
Minsk State Linguistic University
Minsk, Belarus
kuripych@gmail.com

**РАСПРАЦАВАНАСЦЬ ТЭМЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ
Ў АЙЧЫННЫМ І БРЫТАНСКІМ ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВЕ:
ПАРАЎНАЛЬНЫ АСПЕКТ**

**EXPLORING THE THEME OF WORLD WAR II IN BELARUSIAN AND
BRITISH LITERARY STUDIES: A COMPARATIVE ASPECT**

У артыкуле разглядаецца праблема даследавання тэмы Другой сусветнай вайны ў беларускім і брытанскім літаратуразнаўстве на мяжы XX–XXI стагоддзяў. На прыкладзе крытычных твораў выяўляюцца спецыфічныя для кожнай краіны асаблівасці ў асвятленні гэтай тэмы, а таксама вызначаецца глыбіня распрацаванасці тэмы Другой сусветнай вайны ў параўнальным аспекце.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: *англійская літаратура; беларуская літаратура; Другая сусветная вайна; ваенная проза; гераічнае; трагічнае.*

The article touches upon the problem of researching the theme of World War II in Belarusian and British literary studies at the turn of the XXI century. The example-oriented study focuses on the specific features of how the topic has been explored in each country, and determines the depth of the development of the theme in a comparative aspect.

Key words: *English literature; Belarusian literature; World War II; war novel; the heroic; the tragic.*

Пачынаючы з сярэдзіны XX ст. тэма Другой сусветнай вайны была адной з асноўных у нацыянальных літаратурах краін–удзельніц ваеннага канфлікту. Па сваім эмацыянальна-псіхалагічным напампенні ўплыў гэтай крывавай вайны на гісторыю чалавецтва, яго грамадскую свядомасць і мастацкае асэнсаванне падзей быў значна большым, чым за ўсе мінулыя войны разам узятых. Па словах А. Адамовіча, «сведкам і ўдзельнікам сваім вайна дала такі эмацыянальны зарад, адкрыла ім свет і чалавека ў такіх высокіх і ў такіх, не пабаюся гэтага слова, страшных праявах, што не пісаць аб гэтым нельга проста па прычынах унутранага – маральнага і псіхалагічнага – парадку»¹ [1]. А. Адамовіча паўтарае і адзін з найбольш таленавітых паслядоўнікаў ваеннай тэмы В. Быкаў, калі сцвярджае, што ў ваеннай прозе «...няма межаў, магчымасці гэтай тэмы бясконцыя» [2]. Гэтыя словы сведчаць аб неабходнасці і далей захоўваць памяць пра вайну праз літаратурныя творы.

¹ Тут і далей пераклад на беларускую мову наш. – М. К.

У літаратуразнаўстве неабходнасць кампаратыўнага аналізу мастацкіх твораў розных нацыянальных літаратур узнікае ў першай палове XX ст. (даследаванні М. Бахціна, А. Весаюўскага, В. Жырмунскага і інш.). Напрыклад, В. Жырмунскі зазначае, што «пытанні аб падобных шляхах развіцця літаратуры розных народаў, аб гістарычна-тыпалагічных аналогіях літаратурнага працэсу ўвесь час скрыжоўваюцца з пытаннем аб міжнародных літаратурных узаемадзеяннях і ўплывах. Відавочна, што цалкам выключыць гэтыя апошнія немагчыма» [3, с. 71].

Пытанне наяўнасці гістарычных аналогій ці падабенства тых або іншых катэгорый у мастацтве звязана з праблемай міжнароднага развіцця і ўзаемадзеяння літаратур, аб чым В. Жырмунскі пісаў у працы «Параўнальнае літаратуразнаўства: Усход і Захад»: «Асноўнай перадумовай параўнальнага вывучэння літаратур розных народаў з'яўляецца адзінства і заканамернасць агульнага працэсу сацыяльна-гістарычнага развіцця чалавецтва, якім абумоўлена і заканамернае развіццё літаратуры і мастацтва як вобразнага спазнання рэчаіснасці, адлюстраванай у свядомасці чалавека» [3, с. 138].

Беларуская і англійская ваенная проза з'яўляецца часткай адной гістарычнай спадчыны – антыфашысцкай літаратуры. І калі ідзе гаворка пра іх суаднясенне, можна звярнуць увагу як на адсутнасць паралелей і аналогій, так і на наяўнасць агульных характарыстык. Паводле справядлівага сцвярджэння В. Жырмунскага, важна даследаваць не толькі непасрэднае падабенства дзвюх літаратур, але і бачыць адрозненні, бо «гэта дазваляе вызначыць агульныя заканамернасці літаратурнага развіцця ў яго грамадскай абумоўленасці і ў той жа час нацыянальную спецыфіку літаратур, якія з'яўляюцца прадметам параўнання» [3, с. 68].

Даследчыкі-кампаратывісты Р. Андрэ-Мішэль, П. Брунэль і К. Пішуа суадносяць параўнальнае даследаванне з «вынікам той скрытай духоўнай працы, што адбываецца ў грамадстве. Перад намі не проста здабытак чалавечага розуму, а вынік самога жыцця чалавека з усімі яго цяжкасцямі, сляпымі інстынктамі, высакароднымі імкненнямі і несупынным рухам самога жыцця» [4, с. 41]. Больш ёмістае тлумачэнне неабходнасці параўнання дае М. Бахцін: «тэкст жыве толькі маючы дачыненне да іншага тэксту (кантэксту)» [5, с. 138]. Справядліва прымяняць падобную формулу і да канкрэтных вобразаў, сюжэтаў, канцэпцый і г. д.

Ваенная проза ў пэўнай ступені знаходзіцца пад уплывам грамадскіх працэсаў, што робіць яе, па сцвярджэнні В. М. Жырмунскага, відам ідэалогіі. Ідэйна-арганізуючая функцыя мастацтва, што падкрэсліваецца ў працах М. М. Бахціна і В. Н. Валошынава, пакідае адбітак на мастацкім увасабленні рэчаіснасці, якое не становіцца «пасіўнай копіяй, яно актыўна афармляецца гістарычна абумоўленай грамадскай свядомасцю пісьменніка» [3, с. 76]. Акрамя індывідуальных творчых задум аўтараў, ваенная проза рэалізуе сацыяльны, палітычны і нават эканамічны патэнцыял мастацтва. Аб грамадска-выхаваўчай функцыі ваеннай прозы пісаў В. Жыбуль у працы «Бела-

руская проза пра вайну і класічная трагедыя»: «Кожная вайна не можа быць без ахвяр і чалавечых пакутаў. Пагроза атамнай вайны, якая ставіць пад сумненне каштоўнасць жыцця ўжо не асобных людзей, і нават не асобных пакаленняў, а каштоўнасць жыцця наогул, зразумела, не можа не ўносіць сваіх асаблівасцей, у прыватнасці, у абвостраных адносінах пісьменніка да вайны як сацыяльнай з’явы, якая атрымлівае асуджэнне не толькі ў апасродкавана-маральнай (выражанай мастацкімі сродкамі) форме, але і ў форме прамого “аўтарскага прысуду”» [6, с. 22].

Другая сусветная вайна стала гістарычным апагеем пастаяннага працэсу супрацьстаяння вайны і міру, які характарызуе дынаміку сусветнай гісторыі і ўласцівы кожнаму грамадству ў яго ўнутраным і знешнім развіцці. Тлумачэнне і раскрыццё чалавечага вобразу на вайне адбываецца не толькі ў агульным разуменні гераічнага і трагічнага, але і ў кантэксце асаблівасцей грамадска-палітычнага развіцця краін, гістарычных перадумоў і спецыфікі менталітэту. Таму будзе справядліва сцвярджаць, што нацыянальная самабытнасць складаецца не толькі з сацыякультурных працэсаў (рэлігійнай, прававой, грамадскай эвалюцыі), але і з маральна-псіхалагічнага стаўлення чалавека да вайны, што і можна заўважыць у нацыянальных літаратурах.

Разважаючы аб даследаванні тэмы Другой сусветнай вайны, вельмі важна разглядаць праблему не толькі ў абмежаванай мастацкай сістэме, але і ў глабальным кантэксце, бо ідэя нацыянальнай і індывідуальнай спецыфікі спалучаецца з ідэяй адзінства і заканамернасці існавання агульнагуманістычных каштоўнасцей, якія ўласцівыя і літаратуры. У творчасці беларускіх і англійскіх пісьменнікаў можна ўбачыць як істотныя адрозненні (не індывідуальныя асаблівасці, а эпохальныя, тыпалагічныя), якія маюць дачыненне да нацыянальнага вопыту ўдзелу ў Другой сусветнай вайне, так і падабенства асноўных жыццёвых праблем: становішча і адмоўнага героя, гуманістычных ідэалаў, маральных каштоўнасцей і жыццёвага працэсу.

Параўнанне мастацкага ўвасаблення тэмы вайны ў англійскай і беларускай літаратурах спрыяе больш глыбокаму асэнсаванню ўнутранага свету асобнага чалавека і ўзаемаадносінаў паміж народамі, фарміраванню нацыянальнай і агульначалавечай свядомасці. Асаблівую актуальнасць падобны падыход набывае ў XXI ст. ва ўмовах цеснага ўзаемадзеяння нацыянальных літаратур і глабалізацыі культуры.

Безумоўна, вышэйзгаданыя тэндэнцыі і падыходы да тэмы Другой сусветнай вайны знайшлі сваю глыбокую і рознабаковую распрацоўку ў англійскім і беларускім літаратуразнаўстве канца XX – пачатку XXI ст.

У беларускім літаратуразнаўстве існуе вялікая колькасць даследаванняў, дзе супастаўляюцца беларуская і іншыя сусветныя літаратуры. Узаема сувязям беларускай літаратуры з літаратурамі іншых краін прысвяцілі свае працы А. Адамовіч, Г. Бутырчык, А. Крыклівец, А. Лойка, В. Рагойша, У. Сакалоўскі і інш.

Разам з тым англійская ваенная проза не была шырока распаўсюджана ў былым Савецкім Саюзе. У друку пастаянна з’яўляліся пераклады раманаў

І. Во, Дж. Олдрыджа, Дж. Б. Прыстлі і іншых вядомых пісьменнікаў, але даволі вялікая колькасць твораў так і не была перакладзена на рускую ці беларускую мову. Прычынай таму было як ідэалагічнае супрацьстаянне дзвюх дзяржаў, погляды якіх на вайну і яе вынікі значна разыходзіліся, так і адносна непапулярнасць ваеннай тэмы ў самой англійскай літаратуры, асабліва ў 50–60 гг. XX ст. Заняпад Брытанскай імперыі і значныя грамадска-палітычныя змены ў краіне скіроўвалі ўвагу пісьменнікаў да іншых праблем.

Не сакрэт, што савецкая ідэалогія зрэдку дапускала канкурэнцыю ідэй, таму ў літаратуразнаўстве катэгорыі гераічнага і трагічнага ў адносінах да вайны разглядаліся выключна з пункту гледжання адзінага падыходу і метаду. Гэта стварала сістэму, якую можна назваць «бліскачай ізаляцыяй» [3, с. 71], як выказваўся В. Жырмунскі ў дачыненні да літаратуры, недастаткова адкрытай творчаму ўзаемадзеянню з іншымі нацыянальнымі літаратурамі. Распрацоўка ваеннай тэмы ў ідэалагічнай светапогляднай сістэме няспынна звужала колькасць праблем і матываў да выключна аднаго гераічнага характару літаратуры і гераічнага ў літаратуры, што пакідала без належнай увагі іншыя праблемы: наватарства, гуманізм ці трагічнасць. Таму нельга не пагадзіцца з М. Кромам, што «менавіта ў XXI ст. адчуваецца патрэба ў асэнсаванні пэўных катэгорый нацыянальнага мінулага пры дапамозе параўнальнага аналізу» [7, с. 76].

У беларускім літаратуразнаўстве тэма ваеннай прозы і гераічнага змагання чалавека была і застаецца традыцыйнай і актуальнай. Яшчэ ў савецкі час з'явіліся шматлікія крытычныя працы, прысвечаныя ваеннай тэматыцы, П. Дзюбайлы, С. Духана, М. Каваленкі, В. Локун і інш.; некалькі выданняў зведала ёмістая праца М. А. Тычыны «Народ і вайна»; да пытання гераізму на вайне звярталася Э. Гурэвіч у кнізе «Пафас гераізму: Сучасная савецкая проза аб Вялікай Айчыннай вайне» (1979), англійская ваенная проза даследавалася такімі навукоўцамі, як А. Анджапарыдзэ, В. Івашова, А. Саруханян, П. Топер і інш. Сярод тых, хто звяртаўся і распрацоўваў тэму гераічнага ў савецкай літаратуры, можна назваць такія імёны, як А. Бачароў, В. Жыбуль, Л. Іванова, Г. Ламідзэ, Б. Лявонаў і інш.

Асаблівай увагі ў савецкім літаратуразнаўстве заслугоўваюць працы А. Адамовіча «Аб сучаснай ваеннай прозе» (1981), «Вайна і вёска ў сучаснай літаратуры» (1982). Раней у сваім артыкуле «Узаемадзеянне беларускай і рускай “ваеннай прозы” з еўрапейскай літаратурнай і гуманістычнай традыцыяй» (1977) А. Адамовіч праводзіў параўнанне савецкіх ваенных твораў і лепшых здабыткаў заходнееўрапейскай і амерыканскай літаратуры. У 1986 годзе з'явілася яркая па асаблівасці асэнсавання матэрыялу праца В. Жыбуля «Беларуская проза пра вайну і класічная трагедыя», у якой літаратуразнавец упершыню суаднёс вопыт беларускай літаратуры пра вайну і дасягненні сусветнай класікі. Героіка і трагедыя вайны ўзгадваюцца ў працах С. Андрэюка, Д. Бугаёва, П. Васючэнкі, Л. Гараніна, М. Мушынскага і інш.

Гэтая тэма працягвала заставацца адной з вядучых і ў паслясавецкі час, калі з'явіліся працы са свежымі поглядамі на гісторыю. Прычым у рамках не толькі міжлітаратурнай сферы, але і літаратурнага працэсу пэўнай нацыянальнай літаратуры. Гэтыя даследаванні, безумоўна, таксама ўваходзяць у сферу прадмета параўнальнага літаратуразнаўства, бо «асноватворныя зыходныя метадычныя пазіцыі аднолькавыя як пры міжлітаратурным, так і пры нацыянальна-літаратурным даследаванні» [8, с. 22].

Варта ўзгадаць працу П. В. Васючэнкі «Пошукі страчанага дзяцінства: Беларускія прэзідэнты “сярэдняга пакалення” аб Вялікай Айчыннай вайне» (1995). Вайна стала вызначальным фактарам у фарміраванні светапогляду пісьменнікаў, дзяцінства якіх выпала на цяжкія 1940-я гады, таму даследаванне іх творчасці звязана з біяграфічным падыходам, што дапамагае высветліць характар твораў і псіхалогію герояў.

У 1995 годзе з'яўляецца праца В. Локун «Маральна-філасофскія пошукі беларускай ваеннай і гістарычнай прозы, 1950–1960-я гады»; актуальныя пытанні ваеннай прозы закранаюцца ў даследаванні П. Дзюбайлы «Час, літаратура, крытыка» (1992); паварот сучаснай прозы да найбольш праўдзівага і поўнага асэнсавання падзей Вялікай Айчыннай вайны адзначаецца ў працы Т. Грамадчанкі «Перад праўдай высокай і адвечнай» (1991), рэгулярна з'яўляюцца аналітычныя артыкулы С. Андрэюка, У. Гніламёдава, В. Жураўлёва, А. Марціновіча, Т. Шамякінай і інш.

У 2015 годзе з'явілася маштабная па сваіх памерах і глыбіні праца даследчыка-тэарэтыка М. Тычыны, якая стала перапрацоўкай і паглыбленнем матэрыялу яго вядомага даследавання «Народ і вайна» 1985 года выдання. У сваёй манаграфіі аўтар не толькі аналізуе праблему «чалавек–народ–вайна» ў гістарычным ракурсе, але праводзіць глыбокае даследаванне «чалавечага вымярэння» ў літаратуры. Даследчык прытрымліваецца меркавання, што гераічны патэнцыял літаратуры ў асэнсаванні трагедыі чалавека на вайне не можа абмяжоўвацца пэўнымі ідэалагічнымі ці палітычнымі рамкамі, а мусіць разглядацца толькі з боку агульначалавечых гуманістычных каштоўнасцей, што дазваляе ставіць беларускія ваенныя творы на адзін узровень з лепшымі дасягненнямі сусветнай літаратуры.

Надзвычайнай з'явай для беларускага літаратуразнаўства стала навуковая дзейнасць прафесара Лонданскага ўніверсітэта А. Макміліна, а менавіта яго працы «Гісторыя беларускай літаратуры ад вытокаў да нашых дзён» («A History of Byelorussian Literature from its Origins to the Present Day», 1977), «Беларуская літаратура ў 50–60-я гады XX стагоддзя» («Belarusian Literature in the 1950s and 1960s: Release and Renewal», 2001) і тысячастаронкавая манаграфія «Напісанае ў халодным клімаце: беларуская літаратура ад 1970-х гадоў да нашых дзён» («Writing in a Cold Climate: Belarusian Literature from the 1970s to the Present Day», 2010).

Прафесар А. Макмілін, абапіраючыся на гістарычныя факты і біяграфічныя даследаванні, аналізуе праблему ідэалагізацыі мастацтва. Шматлікія вядомыя імёны беларускіх класікаў і сучаснікаў паўстаюць у святле

супрацьстаяння мастацтва і палітызацыі літаратуры і ў спробах «смела пісаць псіхалагічна дакладную праўду, якой бы непрыемнай яна ні была» [9, с. 72], у тым ліку і ў дачыненні да Вялікай Айчыннай вайны. Аўтар заўважае, што для літаратуры кожнай краіны ўласціва сутыкацца з цяжкасцямі, калі пачынаецца гаворка аб захаванні сапраўднай гістарычнай памяці, якая тоіцца за наносным гераізмам і зніжаным градусам трагічнасці. Беларуская літаратура ў гэтым сэнсе ўзяла на сябе «звышлітаратурную» місію захоўвання памяці пра вайну.

Актуальнасць ваеннай тэматыкі як сродку асэнсавання праблемы «расчалавечвання» разглядаецца ў навуковай працы Г. Пяткевіча «Праблема станаўлення і самавызначэння асобы ў беларускай і літоўскай прозе 80-х гадоў», аб'ектам якой стала творчасць В. Адамчыка, В. Быкава, В. Казько і іх літоўскіх сучаснікаў. Доктарская дысертацыя Т. Тарасавай прадстаўляе беларускую літаратуру XX ст. у кантэксце агульнаеўрапейскай літаратурнай традыцыі, у тым ліку разглядаюцца кампаненты ваеннай прозы ў творчасці М. Гарэцкага і К. Чорнага. Даследчыца З. Траццяк падтрымлівае тэму вывучэння ваеннай прозы ў шматлікіх артыкулах і манаграфіі «Паэтыка амерыканскай і беларускай прозы пра Першую сусветную вайну (на прыкладзе творчасці Э. Хэмінгуэя і М. Гарэцкага)» (2015). У 2020 годзе Т. Багарадава абараніла дысертацыйнае даследаванне «Эвалюцыя ўвасаблення ваеннай тэмы пісьменнікамі-ветэранамі і сведкамі Вялікай Айчыннай вайны ў беларускай апавесці (1980–1990-я гг.)».

Ваенную прозу Расіі і Беларусі даследаваў В. Каваленка; Г. Тварановіч праводзіла тыпалагічнае вывучэнне беларускай ваеннай прозы і паўднёва-славянскіх літаратур; у міжнацыянальным кантэксце І. Шаблоўская разглядала сучасную ваенную прозу еўрапейскіх сацыялістычных краін. Акрамя гэтага, даследчыца звярталася да параўнання беларускай і амерыканскай ваеннай прозы ў зборніку артыкулаў «Сусветная літаратура ў беларускай прасторы. Рэцэпцыя. Тыпалогія. Кантакты» (2007); беларускую спавядальную прозу ў еўрапейскай традыцыі аналізуе А. Бярозка. У 2014 годзе В. Кавальчук абараніла дысертацыю на тэму «Сюжэталогія беларускай і польскай антываеннай прозы (А. Адамовіч, В. Быкаў, Т. Новак, Т. Бароўскі)».

Гераічны ўчынак з трагічным падтэкстам адзначаецца важным сродкам раскрыцця характару ў дысертацыі І. Шпакоўскага «Сюжэтна-кампазіцыйная структура апавядання (на прыкладзе беларускай і рускай прозы)». На прыкладзе Парфена з апавядання І. Чыгрынава «За трэцім разам» аўтар робіць акцэнт на тым, што гераізм чалавека можа трактавацца з розных бакоў, асабліва калі адчуваецца складанасць адназначнай маральна-этычнай ацэнкі падзей, якія раскрываюцца ў творы. Падчас вайны Парфен забівае палоннага немца, самавольна выносячы яму прысуд. Героя паступова паглынае канфліктнае супрацьстаянне, калі першапачатковае задавальненне сваім учынкам змяняецца цяжкімі душэўнымі перажываннямі ажно да адмаўлення таго, што ён зрабіў.

Дысертацыя А. Данільчык прысвечана аналізу эвалюцыі беларускай і італьянскай ваеннай прозы. На кантрасце супастаўлення пошукаў абедзвюх літаратур на розных этапах станаўлення даследчыца ўсебакова і шырока разглядае паглыбленне канцэпцыі духоўнага свету чалавека і прыходзіць да высновы, што катэгорыі трагічнага і гераічнага адпавядаюць не толькі патрабаванням часу, але і ўнутранай прыродзе чалавека.

Важныя назіранні пра гераічнае і трагічнае на вайне ў творах брытанскіх аўтараў можна знайсці ў працах В. Мінінай і В. Судлянковай. У манаграфіі «Мастацкая проза Кадзуа Ішыгура» (2012) В. Мініна разглядае ролю ваеннай тэматыкі, якая ў многім вызначыла мастацкую спецыфіку раманаў К. Ішыгура. У 2015 годзе В. Судлянкова выдала зборнік артыкулаў «Англіійская паэзія рамантызму і сучасная проза: артыкулы розных гадоў», значную частку якога прысвяціла ваеннай прозе Вялікабрытаніі канца XX – пачатку XXI ст.

Такім чынам, можна з упэўненасцю сцвярджаць, што сучасныя беларускія літаратуразнаўцы (П. Васючэнка, У. Гніламёдаў, В. Жураўлёў, В. Локун, Г. Тварановіч, М. Тычына і інш.) грунтоўна даследуюць праблему гераічнасці чалавека і трагічнасці вайны ў айчынных і замежных мастацкіх творах.

Англіійскі літаратуразнавец М. Брэдберы падкрэсліваў: «пасля пачатку вайны ў 1939 годзе пачалі спраўджвацца самыя кашмарныя фантазіі, якіх пісьменнікі 1930-х нават не адважваліся ўявіць» [10, р. 264]. Справядліва будзе сказаць, што катастрофа такога маштабу безумоўна пакінула свой адбітак на гісторыі Вялікабрытаніі, а значыць, ваенная проза таксама з'яўляецца адной з вартых увагі тэм у працах крытыкаў і даследчыкаў.

Тэме Другой сусветнай вайны ў літаратуры прысвяцілі свае даследаванні У. Ален, Б. Бергонзі, К. Маклафлін і А. Рутэрфорд; прама ці ўскосна ўзгадвалі ваенную прозу ў агульным кантэксце англійскага рамана пісьменнікі і літаратуразнаўцы Дж. Ліндсэй, П. Ньюбі, Дж. Олдрыдж і інш. Англіійскай літаратуры перыяду Другой сусветнай вайны прысвечаны маштабныя працы А. Мантана, К. Мілер, Р. Мэнгама, А. Рутэрфорда, Дж. Харта і інш.

Аб'ёмныя даследаванні Б. Бергонзі, Дж. Ф. Інліша, П. Парындэра, М. Пэрыса, П. Свіндэна і інш., як у дыяхраніі, так і сінхраніі, прапануюць глыбокую характарыстыку культурнага і літаратурнага кантэксту, у тым ліку ў дачыненні да тэмы вайны. Гісторыі і развіццю брытанскай і сусветнай ваеннай прозы прысвечаны зборнікі артыкулаў пад рэдакцыяй М. Макей «The Cambridge Companion to the Literature of World War II» (2009) і К. Маклафлін «The Cambridge Companion to War Writing» (2009). Даследаванні ў галіне брытанскай ваеннай прозы праводзіць літаратуразнавец В. Сцюарт, чыя навуковая дзейнасць панарамна ахоплівае багатую літаратурную спадчыну Брытаніі другой паловы XX ст.: «Women's Autobiography: War and Trauma» (2003), «Narratives of Memory: British Writing of the 1940s» (2006), «The Second World War in Contemporary British Fiction: Secret Histories» (2011).

Варта адзначыць цікавае даследаванне С. Барэнберга «Memory and Representation of World War II in Contemporary British and German Fiction» (2010). На прыкладзе мастацкіх твораў брытанскай і нямецкай літаратур аўтар аналізуе адлюстраванне калектыўнай і персанальнай памяці аб Другой сусветнай вайне, абгрунтоўвае існаванне «транснацыянальнага літаратурнага падыходу да Другой сусветнай вайны, які выходзіць за межы нацыянальнага» [11, р. 231]. Аналіз творчасці выбітных пісьменнікаў сучаснай брытанскай і нямецкай ваеннай прозы (Л. Йенсэн, Дж. Картрайта, А. Кенэдзі, Т. Медзікуса, М. Эміса і інш.) дазваляе сцвярджаць, што ва ўмовах, калі знікае «жывая памяць» пра вайну, літаратура выпрацоўвае новыя падыходы да ўзгадвання падзей мінулага. Паступова развейваюцца старыя дыскурсы, якія прапаноўвалі рэзкае супрацьстаянне брытанскага і нямецкага ў адлюстраванні вайны: «Толькі зрэдку мы зараз сутыкаемся са стэрэатыпным уяўленнем класічнай палярызацыі “злога” немца і “прыстойнага” брытанца, або выразнага злачынцы і пераможцы. Клішэ хутчэй выкарыстоўваюцца ў брытанскай ваеннай белетрыстыцы, якая малюе халодных, асцярожных і бюракратычных нацыстаў, што зрэдку можна ўбачыць у сучаснай ваеннай прозе» [11, с. 232].

Такім чынам, з сярэдзіны XX ст. тэма Другой сусветнай вайны выступае нязменна актуальнай у літаратуры і мастацтве. Зацікаўленасць мінулым сведчыць аб неабходнасці больш глыбокага даследавання сучаснай ваеннай прозы, бо з цягам часу больш актуальным становіцца адноўлены інтарэс да мінулага, традыцыйных і новых сувязяў вайны і чалавека. Нягледзячы на вялікую колькасць літаратуразнаўчых прац у галіне параўнальнага даследавання беларускай ваеннай прозы і іншых нацыянальных літаратур і дастаткова шырокае поле аналітычных крыніц, нельга з упэўненасцю казаць аб вычарпанасці пошукаў сучасных беларускіх і англійскіх даследчыкаў у рэчышчы тэмы Другой сусветнай вайны.

ЛІТАРАТУРА

1. *Адамовіч, А.* Почему мы не можем не писать о войне / А. Адамович // Собр. соч. : в 4 т. – Минск, 1982. – Т. 3 : Хатынская повесть ; «Врата соколовицны своей отворяю...» : эссе ; Статьи, выступления, интервью. – С. 513–525.
2. *Быков, В.* Публицистика / В. Быков // Собр. соч. : в 4 т. – М., 1986. – Т. 4 : Знак беды : повесть ; Рассказы ; Публицистика. – С. 312–320.
3. *Жирмунский, В. М.* Сравнительное литературоведение: Восток и Запад : избр. тр. / В. М. Жирмунский. – Л. : Наука, 1979. – 493 с.
4. *Брунэль, П.* Што такое параўнальнае літаратуразнаўства? / П. Брунэль, К. Пішуа, А.-М. Русо ; пер. з фр. С. Барысевіча, А. Дынька ; пад рэд. В. Булгакава. – Мінск : ЭўроФорум ; Беларус. Фонд Сораса, 1996. – 238 с.
5. *Бахтин, М. М.* Эстетика словесного творчества : сб. избр. тр. / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.

6. *Жибуль, В. В.* Белорусская проза о войне и классическая трагедия / В. В. Жибуль ; ред. В. А. Коваленко. – Минск : Наука и техника, 1986. – 149 с.
7. *Кром, М. М.* Введение в историческую компаративистику : учеб. пособие / М. М. Кром. – СПб. : Изд-во Европ. ун-та, 2015. – 247 с.
8. *Дюришин, Д.* Теория сравнительного изучения литературы / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1979. – 317 с.
9. *Макмілін, А.* Пісьменства ў халодным клімаце: беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён / А. Макмілін. – Беласток : Orthdruk, 2011. – 910 с.
10. *Bradbury, M.* The modern British novel / M. Bradbury. – London : Penguin Books, 1994. – XVI, 515 p.
11. *Barenberg, C.* Memory and representation of World War II in contemporary British and German fiction: a comparative analysis : diss. ... for the degree of Dr. of Philosophy / C. Barenberg. – Nottingham, 2010. – 272 p.

Поступила в редакцию 01.04.2025